

A KÖZOKTATÁS HATÉKONYSÁGA VAJDASÁGBAN

GÁBRITY MOLNÁR IRÉN

Sokéves háborús helyzet után Szerbia végre egy szerkezetváltást kiváltó tranzíciós társadalmi állapotba jutott, amikor a lassú felépülés kezdeti szakaszában újabb, ezúttal gazdasági (világ)válság forogtatába került. A gazdaság elégtelen technológiai fejleszthetőséggel küzd, az emberi erőforrást mégis idejében elő kell készíteni a következő évtizedek munkavállalására. Az európai mércékhez viszonyítva a lakosság iskolavégzettségi szintje nem kielégítő, ugyanis fele általános, vagy az alatti képzést kapott. Az aktív lakosságból majd 2 millióan nem rendelkeznek szakmai kompetenciával, a munkanélküliek száma pedig megközelíti az egymilliót; köztük sok a fiatal.

1. A közoktatási rendszer fontosabb szereplői

A 2004-ben meghozott közoktatási törvényben (Az oktatás és nevelés alapszabályáról szóló törvény¹) az előképzés és a közoktatás (alap- és középszint) rendszerét reformálta a Szerb Kormány. Ezzel az okmánnyal Szerbia még közelebb került az európai oktatási rendszerhez, bevezethetett néhány újdonságot. A törvény végrehajtására a rendszer legfontosabb intézményei ügyelnek: az Oktatási- és Sportminisztérium, a Nemzeti Oktatási Tanács és a szolgáltató intézmények. A Szerb Kormány, szakmai tanácsadói és kutatási feladatok elvégzése céljából, az oktatási szakintézmények közül megalapítja az Oktatási és Nevelésfejlesztési Intézetet² és a Minőségellenőrző Intézetet.³

Az Oktatási és Nevelésfejlesztési Intézet fő feladata a törvények és szabályzatok ajánlása, amelyet négy központon keresztül végez el: Stratégiai Fejlesztő Központ, Program- és Tankönyvfejlesztő Központ, Foglalkoztatottak Szakfejlesztő Központja, a Szak- és Művészeti Oktatási Központ.⁴ Jelenleg mind a négy központnak óriási feladata van, hiszen, ha a stratégiai fejlesztésben egy életen át tartó oktatásra szeretnénk beállítani a szerbiai iskolahálózatot, akkor átszervezés és új szakirányok bevezetésére van szükség. Ki kell dolgozni a felnőttoktatás módjait, a minőségellenőrzés európai standardjait, de a tanárok és pedagógusok kötelező továbbképzését is. A hátrányos helyzetű tanulók érdekvédelmét sem lehet kidolgozatlanul hagyni, de új alapokon kell átlátni az egyetemi oktatásba való beilleszkedést is. A terepen az oktatási intézmények munkáját az Oktatási Inspektor vagy a Főellenőr végzi. Az illetékes minisztérium kinevezi az Oktatási Tanácsadókat is, akik az oktatási intézmények működését figyelik a gyakorlatban, szakmai tanácsokat, de feljelentéseket is tehetnek.

2. A közoktatási rendszer és a felnőttképzés reformja

A középiskolák rendszerét (hálózatát) a köztársasági/tartományi szervek tervezik, és a Szerb Kormány hoz róla végleges döntést. Ebben döntő kritériumok a tanulói létszám, a terület jellegzetessége, foglalkoztatottsági szükségletek, kommunikációs biztosítékok, pénzelés stb. A stratégiai tervben van az oktatás decentralizálása, de pénz, szakkáder hiányában ezt nem lehet elsietni. A szerbiai középiskolák két-, három- vagy négyévesek. A külön megszervezett szakképzési programok, felnőttoktatás esetén például, egyévesek is lehetnek. A képzés után következhet a specializált és mesteroktatás, amely egy- vagy két-éves lehet, külön törvénnyel és programmal. A középiskola végeztével a tanulók érettségiznek. A gimnáziumban általános, míg a szakközépiskolákban szakmai/művészeti érettségi van, amiről külön bizonyítványt adnak ki. A két-éves szakiskola után záróvizsga van (írásbeli és szóbeli, vagyis gyakorlati), amit zsargonban mestervizsgának neveznek.

A felnőttképzésnek Szerbiában évekre visszanyúló hagyománya van, ami azonban nem mutatott kiegyensúlyozott fejlődési folyamatot. A kilencvenes évek a szisztematikus degradáció időszakai voltak. Ma a felnőttek képzése Szerbiában nem fejezi ki sem a társadalmi érdekeltségeket, nincsenek fejlesztési eszközök sem, így nem jelentős szociális és gazdasági effektusa sem. A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat az egyetlen állami intézmény, amely úgy-ahogy rendszeresen foglalkozott eddig is a felnőttképzéssel, úgy is, mint annak szervezője, bonyolítója és legtöbbször anyagi támogatója is. Képzési programjaik azonban az esetek többségében nem a valós szükségletek függvényében valósulnak meg, kimenetelük kétes. Más intézmények szervezte oktatás esetében az állam úgy néz a felnőttképzésre, mint jövedelemszerzési tevékenységre, amelyet meg kell adóztatni. Ezek az intézmények normatívák, standardok és követelményrendszeri kritériumok nélkül meglehetősen kaotikus és professzionalizmust nélkülöző helyzetet alakítottak ki.

Jelenleg a következő intézmények tevékenykednek kisebb-nagyobb intenzitással a felnőttképzésben⁵: munkás-, nép- és szabadegyetemek, művelődési központok, házak, otthonok, Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, vállalatok vagy multinacionális vállalatok ágazatai, magán (oktató) intézmények, oktató központok, alapítványok és civil szervezetek, teleházak, tudományos és szakmai intézmények, professzionális és szakmai társulások, a hadsereg és a rendőrség különleges igényeit kielégítő képzési formák, az idősek társadalmi gondoskodásával foglalkozó intézmények, egyházak, helyi és globális médiák, múzeumok, könyvtárak, olvasótermek, sőt képzést vállalnak mozik, képtárak, szabadidő-központok, sőt a büntető- és javítóintézetek is.

A Szerb Kormány 2006 végén hozta meg a Felnőttoktatás stratégiai fejlesztése Szerbiában című határozatát⁶, amellyel meghatározta e képzésforma körüli teendőket.⁷ A cél elsősorban az volt, hogy összeegyeztessék a felnőttoktatást az emberi erőforrás társadalmi és gazdasági fejleszthetőségé-

vel. Ezek korábbi kormányhatározatokat egészítenek ki, például: a foglalkoztatottság stratégiája 2005–2010 között; a kis- és középvállalkozások fejlesztése 2003–2008 között; szegénységcsökkentés (2003); csatlakozási stratégia az Európai Unióhoz (2005); a szociális védelem fejlesztése (2005) és nemzetstratégia az öregedésről 2006–2015 között.

A felnőttoktatás mindazokra vonatkozik, akik elmúltak 18 évesek és nincs tanulói vagy egyetemista státusuk. A felnőttképzési tevékenység főleg két területre irányul: szakképzésre (akár az első szakma megszerzése, vagy az elhibázott [elégtelen] képzésből eredő pályakorrekció, át- és továbbképzés) és az alapvető kompetenciák elsajátítására (munkahelyi követelmények). Tartalom szerint az oktatás következő formáit ismeri a kormányhatározat:

- (1) A formális képzési alrendszer, vagy a formális oktatás – az államilag akkreditált iskolarendszerbe illik (általános iskolától a posztgraduális szintig), tehát bizonyítvány (certifikátum) jár érte, elismerhető kvalifikációt ad. Intézményei: a felnőtt alapképző iskolák, a fiatalok képzését szolgáló középiskolák (állami és magán), főiskolák és egyetemek (állami és magán).
- (2) A nem-formálisképzési alrendszer – az államilag finanszírozott iskolarendszeren kívül áll. Az oktatás szervezését azon programokat meghirdető intézmények vállalják, amelyek akkreditáláshoz jutnak.
- (3) Általános vagy szakoktatás – az iskolai programok tartalmuk szerint lehetnek általános tudást vagy szakosított ismereteket adók, ami alapján három alapprogram létezhet: általános iskolai, közép-szakoktatási és a munkaerőpiac által igényelt programok.
- (4) Iniciális, kezdők oktatása – olyan program, amely az első munkába lépést is megelőzi.
- (5) Folyamatos (kontinuitásos) oktatás – azok a programok, amelyek a kötelező közoktatás után zajlanak, amelyeket a munkába lépés után vállalnak az érdekeltek. Célja lehet a tudás, képességek fejlesztése, vagy új kompetenciák szerzése, vagy éppen szakmai/professzionális továbbképzés.
- (6) Rendes vagy rendkívüli oktatás, vagyis a tanulási módszer szervezési formája – a felnőttképzés hagyományos formája mellett a távoktatás különböző módzatai (csomag alapján önállóan tanul, a tutoriális, vagy pl. internettel támogatott hálózatos távoktatás).

A szerbiai felnőttoktatás megvalósításában a kormányelképzelés szerint törvényesíthetők lesznek a már működő, sokféle intézményi tevékenységek közül az állami általános iskolák, a középiskolák és központjaik, felsőoktatási intézmények és központjaik, nép-, munkás- és szabadegyetemek, vállalatok és gazdasági egyesülések (asszociációk), egyesületek, kulturális intézmények, oktatási magánszervezetek, szakmai társaságok.

A felnőttoktatás potenciális alanyai között elsősorban azokat kell felölelni, akik tudás és képesség nélkül tengődnek a munkaerőpiacon: írástudatlanok,

kvalifikáció nélküliek, szakképzetlen munkanélküliek, technológiai feleslegek, új magánvállalkozók, nők, nemzeti kisebbségek (roma), falusi lakosság. E rétegeknek nem elég az általános alapszintű oktatási programok előírása, hanem alternatív és funkcionális programokkal arra kell képesíteni őket, hogy szakmaorientáltságot kapjanak, belépési lehetőséget a munkaerőpiacra.

A felnőttoktatás pénzelésében a kormányrendelet a következő intézmények részvételét irányozta elő: állami költségvetés, önkormányzatok céleszközei, vállalati és magánkezdeményező eszközök, hazai és nemzetközi szervezetek támogatásai. Ehhez át kell majd csoportosítani a költségvetési eszközöket, és aktív foglalkoztatási programokat finanszírozni. Könnyítésképpen az államnak be kellene vezetnie az adómentességet, vagy adókönyvitéseket azok részére, akik átképzésekbe és továbbképzésekbe fektetik a pénzüket. A serkentés érdekében alapítványok működtetését és a vállalatok oktatási beruházásait kell kezdeményezni. Szerbiában az utóbbi néhány évben a gyakori kormányválság megakadályozta, hogy a felnőttoktatási stratégiai fejlesztéshez kapcsolódó operatív programokat idejében meghozzák. Előreláthatóan még 2007. április végére tervezett felnőttképzést érintő akcióprogram beindítása továbbra is késik.

A Szerb Kormány szerint a felnőttoktatásnak négy alapvető célja van, s ezek kiindulópontjai lehetnek a jövőbeli törvényes rendelkezéseknek:⁸

- (1) cél: a felnőttoktatásban érdekelt szociális partnerek hatékony részvétele a programban, amely társadalmi dialógust követel. Ehhez a célhoz a következő feladatok idomulnak: partnerségi egyezségek megkötése a szakképesítésről a kormány, a munkaadók és a foglalkoztatottak között országos és önkormányzati szinten. A feladatok és a felelősség megosztása nélkül nem működik rendszerben a felnőttoktatás – túl kellene haladni a jelenlegi kaotikus helyzetet. Továbbá a szakképesítési és továbbképzési oktatási tanácsok alapítása, a kormány, a reprezentatív szakszervezetek és a munkaadók képviselőiből, az emberi erőforrás fejlesztésére alapított önkormányzati/lokális tanácsok működtetése, amely a kormány, a reprezentatív szakszervezetek, a munkaadók, szakmai egyesületek, iskolai intézmények, kutatóközpontok képviselőiből alakulna. Alapvető feladata lenne az oktatási szükségletek felfedezése, kezdeményezés, a tájékoztatás és a pénzelési modellek megajánlása.
- (2) cél: a felnőttoktatásban érdekelt minisztériumi hatáskörök disztribúciója és újradefiniálása, amihez három minisztérium szoros együttműködése kell: az Oktatási, a Munkaügyi, Foglalkoztatási és Szociálpolitikai Minisztériumé, valamint a Pénzügyi Minisztériumé (minisztériumközi munkacsoportok és állandó bizottságok működtetése). Az ide tartozó feladatok: a felnőttoktatásra fordítható kapacitások és felelősség emelése, a felnőttoktatási programok pénzelési modelljének és mechanizmusának kidolgozása, a felnőttképzést vállaló intézmények ellenőrzése és igazgatása egységes standardok alapján.

- (3) cél: a felnőttképzési programokhoz való hozzáférés opcióinak kidolgozása a következő feladatokkal: a felnőttek alapképzésének megszervezése és a szakképzési és továbbképzési programok fejlesztése.
- (4) cél: a felnőttképzési kapacitások növelése és minőségének ellenőrzése, mégpedig a felnőttképzésről szóló törvény és al-törvényeinek mihamarabbi meghozatalával, a felnőttképzés pénzületi rendszerének bevezetésével, a képzési és oktatási standardok meghatározásával, az akkreditációs és nosztrifikációs rendszer és a tanácsadási rendszer, a minőség-ellenőrző programok rendszerének bevezetésével.

A felnőttoktatás megcélzott, potenciális alanyai között elsősorban azokat kell felölelni, akik tudás és képesség nélkül tengődnek a munkaerőpiacon: írástudatlanok, kvalifikáció nélküliek, szakképzetlen munkanélküliek, technológiai feleslegek, új magánvállalkozók, nők, nemzeti kisebbségek (roma), falusi lakosság. Ezeknek a rétegeknek nem elegendő az általános alapszintű oktatási programok előírása, hiszen nem gyerekek már, hanem alternatív és funkcionális programokkal arra kell képesíteni őket, hogy szakmaorientáltságot kapjanak, belépési lehetőséget a munkaerőpiacra. A felnőttoktatás realizálása az ország különböző régióiban más-más programokat igényel, mert az egyes országrészek fejlődési szintje, emberi potenciálja, sőt igényei sem azonosak.

A Munkaügyi, Foglalkoztatási és Szociálpolitikai Minisztérium szakemberei előírhatóan olyan specifikus szakképesítési programokat, amelyek akkreditálásra is előterjeszthetők lesznek, és hatékonyan elősegítik a számítógép használatát, az idegennyelv-tanulást, a kritikus gondolkodási készséget, a csoportmunkát, a saját vállalkozás beindítását. Mindezt a minőség-ellenőrzés és a folyamatos tájékoztatás közepette lehet csak megvalósítani.

A felnőttoktatás pénzületében a kormányrendelet a következő intézmények részvételét irányozta elő: állami büdzséforrások, önkormányzatok céleszközei, vállalati és magánkezdemenyvezők eszközei, hazai és nemzetközi szervezetek támogatásai. Ehhez át kell majd csoportosítani a költségvetési eszközöket, aktív foglalkoztatási programokat finanszírozni. Az államnak végre nemcsak kijelenteni, hanem be is kell vezetni az adómentességet vagy adókönyvitéseket azok részére, akik átképzésekbe és továbbképzésekbe fektetik a pénzüket. A stimuláció érdekében alapítványok működtetését kezdeményezik, miközben a vállalatok oktatási beruházásokat is tervezhetnek.

3. Az oktatás munkaerő-piaci megfelelése

Vajdaságban a 15 év feletti aktív lakosságon belül a munkanélküliek aránya magasabb a szerbiai átlagnál. A 23,2% igen magasnak mondható. Magas az inaktívok aránya is, hiszen a 15 év feletti lakosok

majdnem fele ebbe a kategóriába tartozik. Itt van még a rejtett munkanélküliség is, hiszen a munkahely elvesztése helyett nagyon sokan kényszernyugdíjba mentek, vagy feketéznek. Az aktív lakosság (munkavállalók és munkanélküliek együtt) foglalkozás szerinti megoszlását mutatja a következő táblázat:

1. táblázat

Az aktív lakosság foglalkozás szerinti százalékos megoszlása (2002)

Foglalkozások	Szerbia	Vajdaság	magyarok
Köztisztviselők, vezetők	4,2	4,4	2,6
Szakképzettek	7,8	6,5	4,0
Szaktisztviselők, technikusok	17,1	17,2	13,0
Közalkalmazottak	5,7	6,6	5,1
Szolgáltatás, kereskedők	10,4	11,3	8,2
Mezőgazdaságban dolgozók	19,1	15,6	24,1
Kisiparosok	11,1	12,0	14,4
Gépek és berendezések kezelői	12,4	14,5	15,4
Ipari munkások	8,4	9,6	12,3
Egyéb	3,7	2,4	0,9

Forrás: Szerbia nemzetiségi mozaikja 191., 203. p.

A magyarság pozícióvesztése kimutatható, ugyanis az elit foglalkozások körében (állami szektor, közalkalmazott, szakképzett, szolgáltatásban dolgozó), amelyek a presztízsszakmáknak számítanak, a magyarság részaránya alacsonyabb az országos, illetve a vajdasági átlagnál. A magyarságon belül jóval átlagon felüli (1/3-a) a mezőgazdaságban, majd a feldolgozó- és az építőiparban munkásként dolgozók száma. Az összes többi munkahelyen alulreprezentált, különösen az állami közigazgatásban, a kereskedelemben, a közlekedésben, a pénzügyben vagy egyéb szolgáltatásokban.

A gazdasági reformtörekvések következményeként Szerbiában a munkahelyek többsége új igényeket fogalmaz meg a munkavállalók szaktudását illetően. Elsősorban gyakorlati jellegű és rugalmas tudáselemeket igényel a termelés, ami a multidiszciplináris képzettség előterbe kerülését jelenti, és általánossá válik a folyamatos átképzési igény. Hogy erre mennyire rosszul válaszol az iskolarendszer, abból is látszik, hogy a szerbiai fiatalok 15–25 éves korosztálya az összes munkanélküli 20–27%-át képezi. A fiatal munkanélküliek túlnyomó többségének életkora 19–25 év (kb. 98%) és középiskolai oklevele van. A munkaerőpiacon belüli változás növelte a felsőfokú diplomások versenyelőnyét. A munkanélküliségi és különösen a mobilitási statisztikák egyértelműen a felsőfokú képzés tekintélyének növekedését mutatják, ami tovább erősíti a fiatalok tanulási igényét (Gábrity Molnár 2006/1). Felméréseink (Gábrity Molnár

2007; 211–272) szerint napjainkban szinte lehetetlen gyorsan elhelyezkedni friss középiskolai diplomával. Munkaerő-piaci helyzetüket a fiatalok viszonylag borúsán látják. Sokan gondolják, hogy a továbbtanulás elhalasztja a munkanélküliséggel való szembesülést. Adataink szerint a megkérdezettek fele tanulna tovább valamilyen felsőoktatási formában, a városi származásúak nagyobb valószínűséggel, mint a falvakból származók. A középiskolát végzettek elsősorban a közgazdasági, műszaki és informatikai képzésben gondolkodnak. A második lehetőségként megjelenik terveikben a pedagógia, illetve a bölcsészeti szakok iránti igény is. A természettudományi, mezőgazdasági és jogi képzés terve már kisebb mértékű, valószínűleg azért, mert e képzések nem magyar nyelvűek. A képzési kínálat korszerűsítése során új szakirányok váltak attraktívvá. Észlelhető pl. a közgazdasági és egyéb menedzseri szakok keresése; a műszaki képzés az informatika irányába mozdult el. Ugyanakkor a magyar fiatalok nagy része szeretne anyanyelvű oktatásban részesülni: pedagógusszakok, vagy üzleti főiskola, kertészeti és mérnökképzés.

A felsőoktatásban és a munkakeresésben a vajdasági magyar fiatalok a régióbeli többségi nemzet fiataljaival veszik fel a versenyt, nem pedig a magyarországi vagy európai mintát követik. Szakma- és munkahelyválasztás terén a szerbiai/régióbeli munkaerő-piaci tényezők a döntőek, nem pedig az európai normafeltételek. A fiatalok többsége nem végez a képzettségének megfelelő munkát, és az elkövetkező három évben munkahely-változtatást tervez. A kedvező munkalehetőségért a fiatalok készek szakmai továbbképzéseken részt venni, idegen nyelvet tanulni, de akár külföldre távozni. Az anyaországban tanuló vajdasági fiatalok ezt a lehetőséget túlélési stratégiaként választották, főleg anyagi és megélhetési okok miatt, de közrejátszott az Európai Unióba tagosodás ténye is, mint húzóerő.

Presztízsszakmák a vajdasági fiatalok szerint a következők: menedzser, banki/pénzügyes munkák, marketing-, informatikai munkák, programozó, vállalkozó, közgazdász, képzett könyvelő, ügyvéd, egyetemi tanár, logisztikus, építésmérnök, szakorvos. A vajdasági többnyelvű környezetben előnyös a nyelvtudás (anyanyelv, környezetnyelv, államnyelv vagy az idegen nyelv funkcionális használata).

A munkaközvetítő irodák adatai alapján a keresett szakmák a régióban: közgazdász-menedzser, informatikus, logisztikai szakember, építésmérnök, pénzügyi szakértő, marketingszakember, reklámszakértő, szakorvos, fogorvos, szimultán fordító, turisztikai szakember (vendéglátóipar), vállalkozó, építész, szobafestő, kőműves, textil munkás. A nem igényelt szakmák a pedagógus (főleg óvónő és tanító, nem pedig tanár), fém-megmunkáló munkás, fodrász, vegyész, gépkocsivezető, kertész, bölcsészszakok (kivéve a pszichológust és az angol nyelvészt), kereskedő-eladó.

A 2006/2007. iskolaévben 35 középiskolában összesen 6648 tanulóval (315 osztályban) szervezték meg a magyar középiskolai oktatást. Ugyanakkor összesen 9220 magyar nemzetiségű tanuló volt a tartományban, vagyis 2733

magyar anyanyelvű (93-mal több mint a korábbi évben) szerb nyelven tanult. Területi megoszlásban a középiskolák székhelye így alakul: 8 Szabadkán, 4-4 Nagybecskerekén, Zentán és Újvidéken, 3-3 Zomborban, Óbecsén és Topolyán, 2 Törökkanizsán, 1 Adán, Magyarkanizsán, Temerinben és Csókán.

Legtöbb magyar középiskolás Vajdaságban Szabadkán és Zentán tanul. Az utóbbi években növekedett a középiskolások száma Topolyán. A tömbben magyar középiskola-központnak (akár egy-két szakon) számít még Ada, Óbecse, Magyarkanizsa is. Növekedett a magyar középiskolások száma (ám nem mindenki tanul anyanyelvén) a szórványban is (Újvidéken, Nagybecskerekén).

Ha külön vizsgáljuk a tanulók számát az egyes szakirányok választásakor, máris láthatunk egy rövid távú tendenciát. A legtöbb esetben a tanulók számának a csökkenése az erősen kedvezőtlen negatív natalitásra utal, ugyanakkor egy kicsit arra is, hogy mit tartanak ma népszerű szaknak a középiskolások. A legtöbb magyar középiskolás a gimnáziumok után (1119 tanuló) a szakiskolák közül a mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás szakon (890) van, majd az elektrotechnikusok következnek (886) és az egészségügyi nővérek (811). Népszerűségük alapján még a gépészet (707) és a közgazdasági szak (605) említhető meg.

A korábbi évekhez képest 2007-ben a középiskolások nagyobb érdeklődést mutattak a következő szakok iránt: mezőgazdasági technikus, közgazdász-technikus; a közlekedési profilok és a szolgáltatások terén a fodrászat. Korábban, a 2004-05-ös iskolaévben beiratkozók adatait elemezve (Gábrity Molnár 2006/2: 92-93) megállapítható, hogy akkor a legnépszerűbb szakok, az egészségügyi, villamos-technikai, közgazdasági voltak. Azóta a mezőgazdasági és a számítógép/informatikai szakágak előtérbe kerültek, míg az egészségügyi és közgazdasági irányzatok egy kissé háttérbe.

4. Tanulságok

4.1. Tanulságok a felnőttoktatásról

- (1) Szerbiában/Vajdaságban a felnőttképzési reform terén még zömében felkészületlenek az állami oktatási intézmények, nem eléggé hatékonyak a felnőttképzési programok a munkanélküliek átképzésének megszervezéséhez. Ezt erősíti az a tény is, hogy éppen a 19-25 évesek keretében a középiskolát végzettek képezik a munkanélküliek 12,1%-át. Ennek alapján feltételezhető, hogy az oktatási rendszer hiányos és nem gyakorlatias. A gazdasági változásokra érzéketlen oktatási infrastruktúra, a nem megfelelő képzések, programok képezik a munkanélküliség alapját. Szerbiában a legnagyobb problémát a szakközépiskolák szakmaki-nálata képezi.

- (2) A szerbiai iskolák programjai merevek, és egy konzervatív szakosodási rendszerben kilátástalan helyzetbe juttatták a munkanélküliséggel küszködőket. Szükséges lenne, hogy a szakmakinálát megtervezéséhez együttműködjenek: az oktatási rendszer, a Foglalkoztatási Hivatal képviselői, továbbá a munkaadók.
- (3) A széles körű szakoktatás, flexibilis gyakorlatias programok megtervezése, az oktatási rendszer innovatív kiigazításai és a piaci szükségletek revíziója a felnőttoktatás új, törvényes keretek közötti modellezésével valósítható meg. A nehézségekre utal, hogy Szerbiában még hiányoznak az egységes, egész életen át tartó tanulási koncepció operatív programjai, a rugalmasabb, interdiszciplináris képzési magatartás.
- (4) A régióban, a határ menti térségben is követhető a munkaerő-piaci mozgás. Erre kellene hogy ráhangolódjon a felnőttoktatás interdiszciplináris intézményközi modellje. Könnyen belátható, hogy a regionális felnőttoktatási modell kidolgozása is égető szükségletté vált.

4.2. Tanulságok a magyar tannyelvű oktatásról Vajdaságban

- (1) Az európai tendenciáknak megfelelően Vajdaságban/Szerbiában is tapasztalható az iskolarendszer reformjának köszönhető expanzió, de ez még nem csökkentette jelentősen a kisebbségek esélyegyenlőtlenségét. A magyar anyanyelvű iskolahálózat nem autonóm, hanem része a szerb iskolarendszernek.
- (2) Az iskolavégzettség és a továbbtanulás terén különbségek vannak egyes kistérségek, vagy városok és falusi környezet között is, ami a magyarok esetében megkülönböztetést jelent, aszerint, hogy valaki a tömbben vagy a szórványban él. Legtöbb magyar tanuló Szabadka és Zenta községekben tanul, de a tömbben magyar középiskola-központnak számít még Topolya, Magyarkanizsa, Óbecse és Ada. Viszonylag növekedett a magyar középiskolások száma a szórványban is (Újvidéken, Nagybecskerekén).
- (3) A legtöbb magyar középiskolás a gimnáziumok után érdeklődik, majd a szakiskolák profiljaiban a mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás szak áll, aztán az elektrotechnikusok következnek, majd az egészségügyi technikus. Népszerű még a gépész és a közgazdász szak. Legtöbb elsőéves egyetemista/főiskolás azokra a karokra iratkozik, ahol legalább részben magyar nyelven folyik az oktatás.
- (4) A vajdasági magyarok viszonylagos lemaradása az iskolai végzettség alapján nem a gyengébb képességeik miatt van, de esélyegyenlőségük csökken az államnyelv ismeretének hiánya és az anyanyelvű iskolai tagozatok, vagy a minőséges tanári káder, tankönyvek nélkülözése miatt. A vajdasági magyar oktatás javításához fontos a befektetések növelése és az életminőség javítása, a munkahelyi/vállalkozási lehetőségek

teremtése; a közoktatásba beiratkozók anyanyelven tanulásának serkentése (megfelelő közoktatási hálózat, jól képzett oktatók, fejlett infrastruktúra és szakkönyvellátottság, szakkollégiumi ellátottság, utaztatási lehetőség); magyar nyelvű tanítói-tanári kézikönyvek és tankönyvek; a minőséges munka motiválása fizetés-kiegészítéssel.

- (5) Növelni kell a magyarság képzettségi szintjét és az oktatás minőségét, motiválni a továbbtanulási hajlandóságot, új ösztöndíj-támogatásokkal, tehetséggondozó programokkal, munkahelyi kilátásokkal; színvonalas magyar nyelvű középiskola-központok megszervezésével (Szabadka, Zenta), a szórvány oktatási program kidolgozásával (rendszeres anyanyelvápolás), szakkollégiumi központok építésével (Újvidéken és Nagybecskerekén).

JEGYZETEK

- ¹ Eredeti elnevezése: *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*; Két korábbi törvény átdolgozásával és kiegészítésével 2004. június 5-én lépett életbe. Ezzel a 2003. május 25-i és a 2004. május 28-i kiegészítések egy egységes szabályozásba kerültek (Szerb Köztársaság Hivatalos Lapja, 58/04 és 62/04 számok).
- ² Eredeti elnevezése: *Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja*.
- ³ Eredeti elnevezése: *Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja*.
- ⁴ Eredeti elnevezések: *Centar za strateški razvoj*, *Centar za razvoj programa i udžbenika*, *Centar za profesionalni razvoj zaposlenih*, *Centar za stručno i umetničko obrazovanje*.
- ⁵ Szerbiában az oktatásról három jogi alapidokumentum rendelkezik: Az oktatás és nevelés alapjairól szóló törvény (2003/04), A középiskolákról szóló törvény (2003 és 2005) és A felsőfokú oktatásról szóló törvény (2005). Emellett külön törvény nem rendelkezik még a felnőttoktatásról, de már stratégiai tervek vannak, kormányhatározatok formájában: A felnőttoktatás stratégiai fejlesztése a Szerb Köztársaságban (2006). Eredeti elnevezése: *Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji* (Službeni glasnik RS br. 55/05, javitva 75/05), 2006. december 28.
- ⁶ A határozat a korábbi felnőttoktatást érintő dokumentumokra támaszkodik: *Strateški pravci u razvoju obrazovanja odraslih*, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Beograd, 2002. Forrás: www.mps.sr.gov.yu
- ⁷ A kormányhatározat hat nemzetközi nyilatkozatra vagy elvi határozatra támaszkodva indítja a stratégiai tervet: Hamburgi deklaráció a felnőttoktatásról (1977), Európai Bizottság memoranduma az életen át tartó tanulásról (2000), Dakari keretegyezmény - oktatás mindenkinek (2000), Élethosszig tartó tanulás európai térsége (2001), Koppenhágai nyilatkozat (2002), Tudás százada a fenntartható fejlődésért (ÉNSZ-UNESCO, Bonn, 2005).
- ⁸ A már meghozott határozatok: (1) *Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji* kormányhatározat (Službeni glasnik RS br. 55/05, javitva 71/05) és a (2) *Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji* (Službeni glasnik RS br. 55/05, javitva 75/05), 2006. december 28. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

IRODALOMJEGYZÉK

- Gábrity Molnár Irén 2006/1. Oktatásügy – a tudás alapú társadalom felé. In: Dr. Gábrity Molnár Irén – Ricz András szerk. 2006. *Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek*. Szabadka: Regionalis Tudományi Társaság. 103–130.
- Gábrity Molnár Irén 2006/2. Oktatásunk jövője. In: Gábrity Molnár Irén – Mirnics Zsuzsa szerk. 2006. *Oktatási oknyomozó. Vajdasági kutatások. Tanulmányok*. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság. 61–122.
- Gábrity Molnár Irén 2007. Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei. In: Mandel Kinga szerk. 2007. *Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében*. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 211–272.
- Szerbia nemzeti és etnikai mozaikja*. 2004. Beograd: Szerbia és Montenegró Emberi és Kisebbségügyi Minisztérium. 191., 203.
- Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji*. 2006. december 28. Beograd: Službeni glasnik RS br. 55/05, javitva 75/05. www.mps.sr.gov.yu
- A nemzetiségek és etnikai kisebbségek kultúrája – magyarok 2008*. Novi Sad: Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság. <http://www.psok.org.yu/sr/kultura/index.html>

Efikasnost obrazovanja u Vojvodini

IREN GABRIĆ-MOLNAR

Reforma obrazovanja odraslih u Srbiji/Vojvodini je u toku, mada državne obrazovne institucije još uvek nisu dovoljno spremne, niti imaju efikasne programe da bi organizovali zadovoljavajuću prekvalifikaciju nezaposlenih lica. Ovo dokazuje činjenica da veliki deo nezaposlenih čine sveže maturirani srednjoškolci. Možemo pretpostaviti da je sistem obrazovanja nedorečen i nepraktičan. Jedan od najvećih problema je neadekvatna ponuda postojećih stručnih smerova u srednjim stručnim školama. Obrazovna infrastruktura ne reaguje na zahteve privrede, kvalifikacije i programi su neadekvatni, čime proizvodimo rast nezaposlenosti. Da bi ostvarili zakonito modeliranje obrazovanja odraslih, potrebno je da inovativno, prema zahtevima tržišta rada, ispravimo stručno obrazovanje. Teškoće stvara nedostatak operativnih programa za jedinstvenu koncepciju doživotnog obrazovanja odraslih, i nedovoljno fleksibilne i interdisciplinarne kvalifikacije.

The effectiveness of education in Vojvodina

IREN GABRIĆ MOLNAR

The state educational institutions in Serbia/Vojvodina are still unprepared as far as adult educational reform is concerned; the retraining of the unemployed is not effective enough and not well-organized. This is supported by the fact that it is the secondary school graduates who form the biggest group within the unemployed. Therefore, we can conclude that the educational system is ineffective and not practical. The great-

est problem in Serbia is the range of professions offered by secondary schools. The educational infrastructure is not sensitive to the economic changes, the inappropriate qualifications and programs are the basis of unemployment. A wide and innovative vocational education as well as accommodation to the needs of the labor market can be achieved by the new and legal re-modeling of the higher educational system. In Serbia the operative programs based on the concept of LLL and the flexible and interdisciplinary educational behavior are still absent.